

ЖИВАТА ОБРЕДНОСТ В РУПЧОС

Константин Рангочев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористка „Онгъл”

1.0 Този текст описва случването на един обред, на една трапеза и на един празник в околностите на село Югово, общ. Лъки, обл. Пловдивска. Случайно или не, теренна експедиция на Асоциация „Онгъл” причини възстановяване/основаване на обряда *Поклонение на параклиса на свети Пантелей*.

2.0 Мястото и времето

2.1 **Мястото.** Село Югово. Намира в областта Източен Рупчос, в Средните Родопи, на 15 км от Бачковския манастир „Успение на Пресв. Богородица” (Малчев 2009). Единственото старо християнско селище в този район. До най-ново време основният поминък на неговите жители е дюлгерството. Най-важният сакрален топос в землището на с. Югово е връхът *Боже име* (Рангочев 2000) с параклис на *свети Пантелей* – св. вмчк. Пантелеймон, 27.07. Връхът е с надморска височина около 1350 м и е на главното било на *Радюва планина*, по което е минавал стар римски път (Панайотов, Страшимиров 1982: 271; Маджаров, Дамянов, Бояджиев 2008). *Боже име* се намира над селото, на около два часа и половина път. На 50-60 м от най-високото му място има параклис на *свети Пантелей*¹⁴⁸. В миналото там се е правел събор на празника на *свети Пантелей*. Според археологическата карта на общ. Лъки¹⁴⁹, на *Боже име* е имало тракийско светилище, по-късно средновековна църква, днес разрушена и считана от жителите на с. Югово за *параклис*¹⁵⁰.

2.2 **Времето.** От 1997 г. до днес (вкл. 2008 г.) на 27.07. – храмовият празник на разрушеният параклис/църква, посветен/а на *свети Пантелей* – местни жители и членове на Асоциация „Онгъл” извършват обредно изкачване на *Боже име* и осъществяват обряда *Поклонение на параклиса на свети Пантелей* (Рангочев 2001)¹⁵¹.

3.0 **Участниците.** 1997 г. Годината на първата теренна фолклорна експедиция на Асоциация „Онгъл” в село Югово. Първи записи за *Боже име*, за *Змея на свети Пантелей* (Малчев 2007). Първи разкази за това „*как едно време се ходело на свети Пантелей*”. Няколко дни преди 27.07.1997 г. двама от проучвателите (д-р Р. Малчев и д-р К. Рангочев) правят неуспешен опит да се качат на връх *Боже име* и да намерят *параклиса на свети Пантелей*. Споделяйки своите неволи с осведомители от селото¹⁵², говорейки си как приближава празникът на *свети Пантелей* и пр., спонтанно се заражда идеята на самия празник на светеца с.г., както *едно време*, да се изкачат на *Боже име* и да се поклонят на *параклиса на свети Пантелей*. Така и става. Пътят е труден, обема около два часа и половина – центърът на село Югово е на 620 м н.в., а *Боже име* е на 1350 м н.в., т.е. преодолява се денивелация, по-голяма от 730 м.

¹⁴⁸ Всьщност, по-скоро малка църква, но в текста е запазено местното юговско название „*параклис*”.

¹⁴⁹ Карта на археологическите обекти на територията на община Лъки. Съхранява се в ОА – Лъки. Изработена е от специалисти от Регионален исторически музей „Ст. Шишков” – гр. Смолян през 80-те години на ХХ век.

¹⁵⁰ В местния вариант на българската фолклорна култура оброчните места се номинират с „*параклис*”. Най-често той се състои от оброчно дърво и малък зид от суха зидария с височина до 1 м и дължина до 3 м, с полукръгла форма, наподобяваща на апсидата на православен храм.

¹⁵¹ Поради библиографската рядкост на този сборник, някои съществени моменти от статията в него са намерили място в настоящия текст.

¹⁵² Впоследствие се оказва, че са избрали възможно най-трудния и тежък маршрут през *Буков дол*.

4.0 Текстът¹⁵³

„Константин Рангочев: Казвай сега!

Запрян Димчев: Сега, едно време всички юговци са ходили на *свети Панталей*.

К.Р.: Така.

З.Д.: Когато е бил празника. И са празнували там. Утъивали са хората, чакали са там, имало е голяма поляна, младьитъе хора са правили едно хоро, а възрасните са подготвяли яденето. За курбана. В това време идва една сърнь, самичка.

К.Р.: Аха.

З.Д.: Сърньта идва самичка, заколват я и правят курбана. Раздялят го на-а, които са там на хорото и утъиват. Добре, ама една година като утъиват, младьитъе се фанали на хорото, играли, играли, слънцето вече се скрива, сърната не идва. А па по-напред сърната като дойдъе, трябвало да оставят, като дойдъе сърната, тя със идването ляга, почива извесно време, тогава я заколват и варят там, за курбана. Но последния път, когато дошла сърньта, сърната много закъсняла. Когато дошла сърньта, била чисто мокра, цялата пяна така, сигурно някое животно я гонило, някой вълк или друго. И сърната закъсняла и дохада и се проска така. Понъеже било вече много късно, слънцето се скрива, няма времъе да я чакат, веднага фанали и са я заколили. И я турили във, а, казаньите, там да я въръят. И младьитъе се фанали да играят. Кат са играли, и по едно време се спуска една ветрушка. [шум от камион] ... А така. Спуска се една ветрушка. Пък времето е ясно, не се чува нищо друго, само чуло се свирене, така една ветрушка, и най-хубавата мома, която била на хорото, глъедат я, както е била на хорото, и се издига. Издига се нагоре и момците се един от тука, един от там да я фане и не мож да я фанат. Момата изчезнала. Изчезва момата. И, до вечерта ходили, викали, търсили и не можали да я намерат. Разтурва се оттама сичкото. На другия дъен събират тука сички мъже, ергени каквото имало в Югово, отъиват с виканъе да търсат момата, не мож да я намерат. Добре, ама минало година ли, повече ли, същата мома на най-горния край на сълото. Той я откраднал змея. Вие трябва да идетъе и на *Змеева дупка*. Откраднал я змея, който до сега си наричаме *Змеева дупка*. И я държал във дупката, заграждал я сутрин със камъни ли, с трупи ли там, дървета, да не може да излъенъе момата и ходьил, та събирал разни плодове да я хранъи и я изкарвал през *Змеева дупка*, то има дълбоки такова корени насам, чак тука на *Червената стяна* срещу нас има едни такива малки дупки. Та я изкарвал там да ходи да глъеда как правят хоро в Югово. И тя почнала да му са моли да идват, да дойдъе да си види майка й. То не е съгласен. Добре, ама тя настоявала, настоявала и нъй-послъе, то се съгласил. Дохадат тука най-горе, на най-горния край на селото, има едно место, казват *Изгорялитъе оръехи*. Там има една поляна, има адна поляна. Тогава я имало, то доскоро я имаше, ама сега обраснало с храсти там. И като идват там, оня казва: „Я ше остана тука – обаче то са явява като ерген, не като змей и момата никога не го е виждала в друга форма, то винаги е бил като мъж. И казвал – я ше остана тука. Тъи ше отъидъеш да видиш майка си. Когата свършиш срящата, ше се върнеш и като дойдъеш е на това завойче, ше почнеш да пейеш и яз ше те посрешна и си утъиваме.”

К.Р.: Коя песен?

З.Д.: Независимо коя. А така. Добре, ама тя като идва тука, утъива при майка си, на горния край живеела там, коя къща точно не мога да ви кажа. Идва при майка си, майка й месела хляб в момента и като я видяла, помислила я, тя понеже година-две я нъемало и тогава са вярвали нали в такива, чудеса, и майка й се уплашила и тя я успокоила, нали, „Яз съм майко, нъедей се плаши.” И разказала хи цялата история. И майка хи

¹⁵³ Архив на Асоциация „Онгъл”. Село Югово, 1997. Инф. Запрян Илиев Димчев, р. 1932 г. в с. Югово, общ. Лъки, обр. VII кл., баща и майка, родени в с. Югово, майка от Гашиловите. Зап. на 23. 07. 1997 г. в с. Югово, общ. Лъки от Р. Малчев и К. Рангочев. Записът е дешифрама от аудиокасета.

вика: „Добре. Тебе змей тье люби”. Вика: „Не е верно. Прекрасен ерген. Не е змей.” И майка хи казала: „Слушай сега. Тебе змей тье люби. Ако не вярваш – дал хи едни терлички – няма да ходиш с цървули и с обувки. Ше земеш е тия терлички и лъекичко ше ходиш уткука нататък, до там нье е далъече. Ше идъеш до там и ше погледнеш кой спи на поляната. Само ше погледнеш и ша се върнеш.” И тя утъишла и погледнала, и действително на поляната спи един голям змей. Тя се връща с терличките и казва на майка си: „Действително змей ме люби.” И старата била някаква магъосница, майката, какво правила, какво направила и дала адна масурка. Не знам ви дали разбирате какво масурка, от тръстика с дупка в средата, дупка в средътъ има.

К.Р.: М-м-м.

З.Д.: Дупка в средъта има и вика: „Ше земеш таа масурка и ше, като идъеш сега, обличаш са, свършили си работа, на она завой ше почнеш да пееш. И змея ше те посрешнъе. Кат та посрешнъе змея, и тьи ше го прегърнъеш там, ше си играете тва-онва, като младъи хора и ши му кажеш: „А сега да се надпикваме.” „Как да се надпикваме?” „Да видим кой по на далъече ше пика, ти или яз. През масурката. През масурката.” И ше водиш спор, докато накараш змея, той да пика, понеже е момче. Той да пика по-напред. Тьи няма да се съгласяваш първа. Ако земе той да пика, като земе да пика, ше земеш с ръкъта от пикочтъ, дъето изтъече от масурката, и ше го напляскаш във лицъето. И тогава ше вииш какво ше станъе.” И онаа същото го направила и отъишла там, почнали тва-онва и квото било, и она се съгласил той да пика по-напред, и като пикал, онаа го цопнала със пикочтъ и той избухнал, пламнал и изгоряват, онва било орехова гора. И сичко кат се запальва, изгорява и от там нанасетнъе го наричат *Изгорялитъе орехи*. И досега, питай сичките юговци къдъе са *Изгорялитъе орехи*, там са. И свършва тая. Свършва.

К.Р.: А той змеят какво е представлявал?

З.Д.: Ами той е гръмнал, той ...

К.Р.: Не, като тяло какво е представлявал змеят?

З.Д.: Тя не го е видяла. Тя не го е видяла като змей. Тя го е виждала винаги като човяк, като ...

Росен Малчев: Нали на поляната спял там?

З.Д.: Тя го видяла като змей, ама ... чудовище, лежи там, дъе да знам, момиче, уплашило ли се е, кво ли е, какво представлява точно, не мога ти кажа. И оттам насетнъе змея го няма във *Змеева дупка*, много хора са ходъили.”

5.0 Обредът

5.1 **Обредно тръгване** – рано сутринта (7-8 часа), на празника на *свети Пантелей*, хората от село Югово и групата етнологи от Асоциация „Онгъл”, които са на теренна експедиция в с. Югово или в други села на Лъкинска община, тръгват за върха. Уведомени предната вечер с камбанен звън, етнологи и юговци първоначално минават през църквата *Света Троица*, за да запалят свещ за *празника на свети Пантелей*. Тръгва се на две-три групи. Настроението е весело. Разговорът се върти около това, колко леко се ходи, а е такава жега. Половин час преди да се стигне до параклиса *Свети Пантелей*, се прави малко отклонение за параклиса *Свети Хрис* – честван на първия ден на Коледа. Всички палят свещи. Около 11 ч. преди обяд се стига до самия параклис *Свети Пантелей*. Там вече има пристигнали юговци, които окуражават идващите с подвиквания за преодоляване на последните метри.

5.2 **Параклисът** – разрушена църква (5 x 10 м), чиито стени са във формата на обрасли грамади на около 2 м над околния терен.

5.3 **Оброчно дърво** – Върху югозападния ъгъл на развалините е израсъл голям черен бор с обиколка на дънера 370 см (110 см диаметър) – т.е. той е на около 300-350 години. Върху един изпъкнал до дънера корен, с лице на изток е забит железен кръст с размери

25 x 30 см. Според археологически наблюдения може да се датира от II пол. на XV век.¹⁵⁴

5.4 Обредно пристигане – С пристигането си всички се кръстят и запалват свещите, които носят, около железния кръст, забит до дънера на бора. Най-възрастната и „праведна“ жена¹⁵⁵ запалва три свещи на всяко от рамената на кръста.

5.5 Обредно връщане – Всички си тръгват. Прекръстват се пред железния кръст, всеки си отчупва парче от кората на бора, за здраве, живот и берекет в къщи. Благославят: „Айде, да помага свети Пантелей, живи и здрави, догодина да сме повече!“ Етнолозите по пътя до селото пеят: „Торнал Тъдъо на гурбет да иде“, „Мила ми е, мамо, драчка ми е“ и други общородопски песни.

6.0 Трапезата

6.1 Обредна храна – *питурки*¹⁵⁶, *маруники*¹⁵⁷, баница със сирене, сладко от сливи, дюли, сирене, кисело мляко (краве и козе), *бърканица*¹⁵⁸. Месо не се носи. Тук само се „ломи“¹⁵⁹. Мъжете носят няколко вида ракия.

6.2 Обредна трапеза – слага се в центъра на разрушения параклис от всички присъстващи жени, върху донесените от тях месали. Най-общо всяка жена слага това, което носи, пред себе си. Мъжете носят ракия, цветя и свещи, а някои и пита, най-често поръчана в асеновградска фурна. Обикновено мъжете и етнолозите са насядали по южния и северния зид на параклиса и не вземат участие в подреждането на обредната трапеза. Оформят се два концентрични кръга – 1. Женски, на пода, около обредната трапеза, и 2. Мъжки (и етноложки) – по зидовете на параклиса.¹⁶⁰

6.3 Кадене на обредната трапеза – когато всичко, което са донесли жените, е подредено на обредната трапеза, пристигналите за празника се нареждат около нея. Най-старата и вярваща жена отчупва парче кора от бора (оброчното дърво), слага на него няколко парчета смола от същия бор, запалва ги със свещ от горящите до кръста и прекадява трапезата в посока „накъдето се води хорото“¹⁶¹, като благославя: „Дай Боже, да сме живи и здрави и да ни помага свети Пантелей!“

6.4 Обредно хранене – след прекаждането на трапезата, всяка от жените отчупва парченце от това, което е донесла – но най-вече от *питурките*, които се считат за класическа обредна храна, намазва ги със сладко и пъха парченцето в кората на бора около кръста, „за да се нахрани светецът; идват сърни, елени, те ще изядат *питурките*“. По-късно същото правят и етнолозите. След това се раздава на всички присъстващи мъже, а по-късно и на жените. Ракията се дава първо на мъж, който отпива от нея. Той благославя: „Дай Боже, да сме живи и здрави и на всички да помага

¹⁵⁴ Същият по размери, форма, изработка и пр. кръст е открит при археологически разкопки в крепостта *Лютица* край Ивайловград. Находките около него го датират около II пол. на XV век. Инф. Веселин Хаджиангелов – археолог в ГИМ – Самоков и участник в разкопките на крепостта *Лютица*. (Петрунова 2004: 272 –276). Аналогичен кръст бе показан от местен иманяр на автора на този текст и на д-р Р. Малчев през 2003 г. в с. Борово, общ. Лъки, обл. Пловдивска. Той го намерил при „разкопки“ в неуточнени руини на църква около връх *Дорудаа*. Всичко това дава основание да се предположи, че е много вероятно тези кръстове да имат широко разпространение в района на Средните и Източните Родопи в края на XV – началото на XVI век.

¹⁵⁵ По мнението на хората от селото.

¹⁵⁶ Рядко тесто от брашно, сол и вода се сипва направо на печката и се пече от двете страни. Прилича на жилава палачинка.

¹⁵⁷ Същото тесто като *питурките*, но се слага малко сода и се пекат на *сач* – плитка глинена тавичка, която се нагорещява, намазва се с мазнина и се слага тестото. По-вкусни са от *питурките*.

¹⁵⁸ Суровото краве мляко се бие, за да се извлече маслото – и това, което остане, е *бърканица*.

¹⁵⁹ Обредно действие – разкъсване с ръка на *питурката*, *маруниката*, питата и т.н. Важно е да се подчертае, че лексемата се използва само за постна обредна храна.

¹⁶⁰ Всичко това важи за периода 1997-2003 г.

¹⁶¹ Т.е. обратно на часовниковата стрелка.

свети Пантелей!”. След това шишето се дава на жената, която е кадила. Ракията обикаля първо мъжете, след това жените в посока „*накъдето се води хорото*”.

6.5 Обредно поведение – храненето продължава около един час, като през това време ракиите обикалят присъстващите. Всички са седнали размесено – по семейства или по приятелства. Настроението се повишава. Юговките изпяват няколко песни под натиска на етнологите: „*Мома е момче канила*”, „*Отишла е Янка*”. Хубаво е да се изядат нещата, които са донесени на трапезата. Жените обикалят и повтарят, и потретят с храната, докато се свърши.

7.0 Обредът, трапезата и празникът – динамика на промените

7.1 2000 г. Георги Дафчев е поръчал в Асеновград големи бронзирани кръстове от неръждаем метал за всички *параклиси* в землището на с. Югово. Всеки от участващите мъже, местни и от Асоциация „Онгъл” носят на смени кръстовете – Г. Дафчев подчертава, че е добре всеки един мъж да носи известно време специално кръста за *свети Пантелей*. Най-напред кръст се поставя на *Свети Хрис*, след това на *Свети Пантелей*, *Света Еленка*, *Свети Костадин*, *Света Неделя*, *Свети Влас*, *Света Устина*, *Свети Петко* и *Свети Иван*¹⁶². Етнологката Д. Кузманова надписва датата и годината на кръстовете – 27.VII.2000 г. Ходенето е дълго и изморително.

7.2 2001 г. Тръгва се за *Свети Пантелей* с висотомер от хеликоптер, донесен от един местен майстор – Мирчо Кръжев. Оказва се, че *Свети Хрис* е на 1130 м н. в., а *Свети Пантелей* – на 1350 м н. в. И на двата параклиса М. Кръжев заковава с хвойнови клечки (защото е забравил да вземе пирони) табелки с надморската височина.

7.3 2002 г. Описаният обреден алгоритъм в 5.0-7.0 е нарушен – непосредствено след прекаждането на трапезата и ломенето на първите *питурки* падат първите капки на големият тридневен порой, който нанесе значителни поражения в региона – река Белишка преля и мостът на разклона за *Кръстов* и село Борово стана неизползваем, река Чая отнесе част от пътя Асеновград – Чепеларе. След първите няколко хапки трапезата бързо се прибира и всички тръгват към селото.

7.4 2003 г. Няколко месеца преди 27.07. Мирчо Кръжев обсъди с представители на Асоциация „Онгъл” (д-р Р. Малчев и д-р К. Рангочев) осенилата го по повод на някакво радиопредаване идея: Да се закове на бора метална кутия, която да бъде иконостас. Идеята има единодушно одобрение. От Асоциация „Онгъл” е закупена икона, приготвено е кандило. И след прекаждането на трапезата иконостасът и иконата са заковани за бора. Георги Дафчев с помощта на една етнологка (А. Малчева) внася нов/стар елемент на разглеждания обред *Поклонение на параклиса на свети Пантелей* – обикаля всички присъстващи, като отчупва парче от питата, донесена от Асеновград, натопява го в чаша с вино, донесено пак от него, и го подава на всеки един присъстващ. По-късно обяснява, че всъщност така е било „*едно време*”. Посоката на движение е обратна на часовниковата стрелка. След края на обредната трапеза всички се изнасят на една поляна, която се намира от южната страна на параклиса. Там местните юговци принуждават етнологите да изпеят няколко от любимите им песни: „*Добря дошли, вий мой гости*”, „*Трена ме чака за Цариграда*”, „*Разболело се, мамино Ленче*”, „*Изгряла е месечинка*” и др. След това четири жени и един мъж играят хора на песен – „*Елено, моме*”, „*Рипни, Калинке*”, „*Свирка засвири*”. Средната възраст на хороиграчите е 70 г. Една от хороводките обещава, че на следващата година ще има „*жива музика*” и че хорото ще бъде на нея. И си изпълнява обещанието!

7.5 2004 г. Големите промени. Има и нови хора – майка с дъщеря и внуче, от Пловдив, гледали едно предаване по БНТ за село Югово и чули за обряда *Поклонение на параклиса на свети Пантелей*. След запалването на индивидуалните свещи Георги

¹⁶² Фотографии от това знаменателно събитие могат да се видят на официалната Интернет страница на Асоциация „Онгъл” – http://www.ongal.net/gallery_yugovo.html

Дафчев предлага да не се прави трапезата на пода на разрушената църква, защото вече не е удобно – мястото е вече „*като църква*”, а и хората са много. Всички се изнасят на полянката, където миналата година са били хората. Трапезата се разпъва в посока изток – запад. В момента, в който един от „*софиянциите*” (така юговци наричат членовете на Асоциация „Онгъл”, в случая д-р К. Рангочев) казва молитвата „Отче наш”, преди началото на обредното хранене, от оброчното дърво (черния бор) се отчупва с трясък един огромен сух клон, дебел около 40 см в диаметър, който пада точно върху южната стена на *параκληса/църквата*. Слава Богу, там няма никого! В предишните години на това място седят 8-10 човека. След трапезата, както е обещано, има „жива музика” – горският Ангел, който свири на *пищялка*. И така, хорото наистина е на „жива музика”. Отделно се пеят любими на всички песни (общородопски и други).

7.6 2005 г. Групата е нараснала, много баби и дядовци са довели своите внуци. Решава се окончателно трапезата да се прави от южната страна на параκληса, защото „*то си е вече като църква*” и не е редно вътре в останките да се слага трапеза и да се яде. Мирчо Кръжев отдялва кора от оброчното дърво за кадене. Баба Димитра Гогова, като най-възрастна, започва да кади трапезата за здраве, но леко нарушава традицията – не довършва каденето, а предава на следващите жени, за да може всяка „*да покади*”. Така всички жени кадят, че и „*софиянки*”, а един от етнолозите връща кората при бора, „*за да не се газии*.” По-късно всички пеят песни, но на никого не му се играе хоро в тази жегга. По-голямата част от присъстващите решават да се приберат през *Мараница*, за да видят и снимат село Югово от високо, но камерата на Асоциация „Онгъл” се разваля ...

7.7 2006 г. Поредната голяма промяна. Още през май месец ръководителите на Асоциацията научават за идеята да се направи истински курбан с месо¹⁶³ на *свети Пантелей*. И естествено също се включват във финансирането на курбана. На самият празник на св. вмчк. Пантелеймон, рано сутринта, с „Уазката” на Диньо (Костадин) Зочинов се качват казан, канчета, лъжици и други необходими неща от юговската църква *Света Троица*, както и няколко жени, които не могат да стигнат пеш до *Боже име*. Тук е и най-добрият майстор на курбани в с. Югово – Диньо (Костадин) Райчев. Палят огън и курбанът се вари от северната страна на параκληса. Малка „слабост” на организацията е, че месото е от две различни животни и по различно време увира. Но това не пречи на доброто настроение и песните, които се пеят, докато ври курбанът. В ранния следобед жените подреждат трапезата в посока изток-запад. Най-напред е казанът с курбана, след това са подредени канчетата и съдовете за тези, които не са успели да дойдат на празника. Кметът Апостол Гаговски е взел шишенце със светена вода от църквата, Асоциация „Онгъл” също носи. Светената вода освещава курбана, прочетена е молитвата „Отче наш” и всички са поръсени със светена вода. Една от жените прекадява трапезата и всички присъстващи. Майсторът на курбана започва да го разлива по съдовете, а за да е по равно принципът е: по един черпак от месото, след това, ако трябва се повтаря и накрая от чорбата – целта е курбанът да бъде разлят абсолютно точно. После жените раздават на всички. Ракията обикаля трапезата, всяка жена иска да опитат нейните *питурки*. Следват хората и изпяването на много песни – общородопски и научени от етнолозите къде ли не из България.

7.8 2007 г. Тази година празникът на *свети Пантелей* се пада в петък. Курбан трябва да има, но се решава да бъде постен – ще се вари боб. Много юговки изявяват желание да дарят боб за курбана. И наистина, сутринта с „Уазката” на Диньо се качват

---

¹⁶³ Курбанът в с. Югово се приготвя само от овче месо, което се вари със сол и вода. Майсторството на готвача се състои в уменията му непрекъснато да маха пияната, която се образува на повърхността на курбана – ако остане, според мнението на всички, тя му придава лош вкус. По този начин, юговският курбан коренно се различава от курбаните в Западна България (напр. Самоковско), където месото се вари със сол, вода, различни зеленчуци и подправки.

специалистите по варенето на боба. Останалите традиционно тръгват рано сутринта от юговската църква *Света Троица*, вземат си свещи както за себе си, така и за всички онези юговци, които по една или друга причина не могат да се качат. Отново започва поредният, вече с десетилетна история спор откъде да се ходи – през *Тиклата* или през *Подкаменъе*. Тръгва се през *Тиклата*, но част от „софиянциите” изпускат едно отклонение и пътят става мно-о-ого неприятен ... Важното е, че всички стигат навреме, бобът ври и ще бъде готов всеки момент. Тази година са дошли и няколко заклетни играчи на карти, които се отделят и отиват да играят бридж-белот на *Зълеви цървул* над *Люти дол*. Някои се шегуват, че играят на това място, за да ги видят и да им завидят „малевици” – жителите на село Малево¹⁶⁴; според други шегаджии, това е май най-високопланинският белот за тази година ... От *Зълеви цървул* се вижда и най-големият родопски пожар за година – над село Студенец, общ. Чепеларе. Затова и горският Ангел отново е дошъл на курбана – да наблюдава паленето и гасенето на огъня. Огънят с курбана и трапезата вече традиционно се правят от северната страна на параклиса. Майсторите го запържват и поставят казана от източната страна в началото на трапезата. Следва молитвата „Отче наш”, светена вода поръсва курбана и всички наоколо, една от жените прекажда трапезата и хората около себе си. После се разлива по канчетата. Това, което остава, се сваля с „Уазката” на Диньо в магазина на Елена Котетарова в селото – за всички онези, които не са могли да се качат. После идват песните, хорото ...

7.9 2008 г. Тази година юговският „огранизационен комитет” решава, че за да не се губи време в чакане, курбанът ще се приготви в стола на „Горубсо” – Лъки и само ще се качи на *Боже име* с „Уазката” на Диньо. И леко се различава от обичайния – пиле с ориз. Но традицията се следва – напален е огън, трапезата е поставена в посока изток-запад, казана е молитвата „Отче наш”, курбанът и присъстващите са наръсени със светена вода. Прекажда се с кора от оброчното дърво и тамян, а женете раздават от *питурките*, които всяка е донесла. Мъжете традиционно вадят ракии от раниците и всеки започва да се хвали със собствената си продукция. След яденето идва времето на песните и хората. А по-късно част от групата се отправят за местността *Самара*, където през пролетта двама младежи с юговски корен, Мирослав и Панайот, са направили нещо уникално – поставили са на ръба на скалите огромен кръст от дърво, висок 15 м, който се вижда от поне десетина километра. А от *Самара* е и най-добрата точка за снимка от високо на цялото Югово. След малки перипетии всички са на кръста и ... всички се ужасяват от страшната пропаст, над която двамата са висели часове наред. Дали поетът не е прав, когато пише: „Лудите, лудите да са живи!” ...

8.0 **Заклучение.** Дванадесетгодишните наблюдения на обряда *Поклонение на параклиса на свети Пантелей* показват, че динамиката на обряда е негова конституентна особеност. Обикновено, етнологията (или по-скоро някой етнолог) неявно приема, че обредите на българската фолклорна култура на практика имат твърдо фиксиран алгоритъм с ясно определена и достижима цел, а всяко нововъведение води до автоматично разпадане/деградация на обряда. Както се вижда от наблюденията върху един напълно съвременен обред, направени от Асоциация „Онгъл”, точно на границата между ХХ и ХХІ век в село Югово (1997-2008 г.) – това едва ли е вярно. Очевидно е, че флукуациите на различни елементи на обряда са насочени към неговата успешна „реализация” и нямат деструктивен характер, а точно обратното – спомагат за неговото конституиране и оцеляване във времето. И затова е необходимо да се обърне етнологическата изследователска перспектива – динамиката на различните обреди и

¹⁶⁴ От *Зълеви цървул* се вижда „като на длан” западната част от *Ропката* (фолклорната и етнографска област *Долен Рупчос*, днес част от общ. Чепеларе, Пловдивска област – вж. Глушков 2006: 123) – селата Хвойна, Малево, Орехово, махала от Павелско, както и част от Нареченски бани.

обредни елементи е същностно условие за съхраняването и предаването във времето на обредите на българската фолклорна култура.

ЛИТЕРАТУРА

- Глушков 2006:** Глушков, К. Духовните стражи на Рупчос, Смолян.
- Маджаров, Дамянов, Бояджиев 2008:** Маджаров, М., Дамянов, Д., Бояджиев, Н. Римският път през Радюва планина. – В: Югоизточна Европа през античността – VI в.пр.Хр. – началото на VII в.сл.Хр. ВТ, 256-265.
- Малчев 2009:** Малчев, Р. Р. Фолклор и религия (по наблюдения върху културните пространства на Рилския и Бачковския манастир) (Гл. II „Културните пространства на Рилския и Бачковския манастир”, подгл. „Областта Източен Рупчос на юг от Бачково”). Дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор”, защитена в Катедра „Етнология и социология” на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, 1999 г. – В: Онгъл. Електронно списание за етнология, медиевистика и археология, год. I, бр. 1. Интернет-адрес: <http://www.spisanie.ongal.net/research.html>
- Малчев 2007:** Малчев, Р. Р. Фолклорно-митологични представи и вярвания за змея и змеборството в най-източните села на Рупчос. – В: Хуманитаристични изследвания за Родопите в началото на XXI век. Смолян, 330-337.
- Панайотов, Страшимиров 1982:** Панайотов, И., К. Страшимиров. Пътеводител Родопи. С.
- Петрунова 2004:** Петрунова, Б. Средновековната крепост при село Рогозино, Ивайловградско. – В: Год. на Асоц. „Онгъл”, т. 4, „Етнос и менталност”. С., 272-276.
- Рангочев 2000:** Рангочев, К. Сакронимът „Боже име”. – В: Арnaudов сборник, т. 1. Русе, 98-100.
- Рангочев 2001:** Рангочев, К. История и историци. Текст и хипертекст II. Върхът „Боже име” – В: Год. на Асоц. „Онгъл”, т. 2, „Култ и обредност”. С., 228-237.